

Ücretli Ev İşlerinde Çalışan Kadınların Gündelik Yaşamı ve Tüketim Alışkanlıkları Üzerine Bir İnceleme

A Review on the Daily Lives and Consumption Habits of Women Doing Paid Housework

Gülşah Sarı¹ , Meltem Yılmaz Bilecen²

Geliş Tarihi (Received): 16.03.2022

Kabul Tarihi (Accepted): 11.04.2022

Yayın Tarihi (Published): 31.07.2022

Öz: Bu çalışma evlere temizliğe giderek ücretli emek sürecine eklenen kadınların gündelik hayatlarını, kazandıkları para üzerindeki tasarruflarını, tüketim alışkanlıklarını ve çalışıyor olmanın onların hayatlarında yaptığı değişiklikleri ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışmada İstanbul Ataşehir’de ücretli ev işlerinde gündelikçi olarak çalışan on kadınla yüz yüze derinlemesine mülakat tekniğiyle görüşmeler gerçekleştirilmiş olup görüşmeler esnasında temelde kırk altı sorunun yer aldığı soru formundan hareket edilmiştir. Beş temel kategori altında değerlendirilen görüşmelerde kadınlara ilişkin demografik verilere, aile yaşantılarına, kazançları ve tüketme alışkanlıklarına, sosyal medya kullanımı biçimlerine, çalışmanın onların hayatlarında yarattığı değişikliklere odaklanılmıştır. Çalışmada ücretli ev işlerinde çalışan kadınların kent hayatına uyum süreci ve tüketim alışkanlıklarında çalıştıkları evlerdeki orta ve üst sınıf ailelerinin katkısının olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gündelikçi, Tüketim, Ücretli Ev İş

&

Abstract: This study has been prepared in order to reveal the daily lives of women who are attached to the wage labour process by going to houses for cleaning, their use of the money they earn, their consumption habits and the changes that working makes in their lives.

In the study, face-to-face interviews were conducted with ten women working as day laborers in paid housework in Ataşehir, Istanbul, using the in-depth interview technique, and during the interviews, a question form that basically included forty-six questions was utilised. In the interviews which were evaluated under five main categories, demographic data regarding the women, their family lives, their earnings and consumption habits, the way they use the social media, and the changes that work created in their lives were focused on. In the study, it was concluded that the middle and upper class families in the houses they work contribute to the adaptation process to the city life and consumption habits of women working in paid housework.

Keywords: Charwoman, Consumption, Paid Housework

Atıf/Cite as: Sarı, G., Yılmaz Bilecen, M. (2022). Ücretli Ev İşlerinde Çalışan Kadınların Gündelik Yaşamı ve Tüketim Alışkanlıkları Üzerine Bir İnceleme. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 450 - 462. doi: 10.11616/asbi.1088623

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asbi/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2000 – Bolu

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gülşah Sarı, Aksaray Üniversitesi, gulsahsari@aksaray.edu.tr. (Sorumlu yazar).

² Dr. Öğr. Üyesi, Meltem Yılmaz Bilecen, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, meltemyilmaz@cumhuriyet.edu.tr.

1. Giriş

Türkiye’de 1950 sonrası kentleşme dinamiğinde kırdan kente göç olgusu önemli bir yere sahiptir. Türkiye’de kırdan kente göç olgusu, bir taraftan kentte yaşayan nüfusun hızla artmasına neden olurken diğer bir taraftan yeni gelenlerin kente adaptasyon sorununu da beraberinde getirmiştir. Pek çok kent yeni gelen nüfus için barınak ve istihdam yaratmaktan yoksundur (Kıray, 1972: VIII; Şenyapılı, 1978: ; Tekeli vd., 1976: 12). Özellikle büyük kentler yoğunlaşan göç dalgasına, henüz sanayileşme basamaklarını tamamlayamadığı, planlı ve aynı zamanda sürdürülebilir şekilde örgütlenmediği için hazırlıksız yakalanmıştır. Kentli kimliği ile özdeşleşen işbölümü, uzmanlaşma, eğitilmiş ve rasyonel olma (Burgess, 2020: 39-55; Boran, 1940: 111-114; Keleş, 1983: 6) gibi kavramlar ayakları yere basacak şekilde tanımlanamamış ve kentte yaşayan pek çok kişi gerekli vasıfları edinememiştir. Bu durumun sonucunda kayıt dışı ekonominin bir parçasına dönüşen yeni göçerler bir yandan barınma diğer yandan yoksullukla mücadele etmek zorunda kalmış köylerde tarlada ve hane içinde görünmez emekleriyle yer alan kadınların artık geçimlik işlerde çalışması gerekmiştir. Kentin eğitim gerektiren uzmanlaşmış iş bölümü içerisinde kendisine yer bulamayan yoksul kadınlar tarih boyunca onlara biçilen rolün bir parçası olan “ev işlerini” yani en iyi bildikleri işi kentlerde de geçimlik kaynak olarak kullanmaya başlamıştır. Kırsaldan gelen ailelerin kültürel yapısından kaynaklı olarak kadının çalışmasına izin verilmeyişi de tanıdık vasıtasıyla bulunan bu işlerin “güvenli” iş olarak değerlendirilmesine neden olmakta ve kadınların bu tip işlerde çalışmasına fırsat tanımaktadır.

Bu çalışma henüz tam anlamıyla yasallaşamayan (Erdoğan ve Toksöz, 2013: 3) istihdam politikaları nedeniyle kayıt dışı ekonomide önemli bir yere sahip gündelikçi kadınların gündelik yaşamını, gelirleri ve bu gelirleri değerlendirme biçimini çalışan kadın olma durumunun onlara neler sağladığını ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışmada İstanbul’da yaşayan ve evlere temizliğe giderek geçimini sağlayan Ataşehir’deki evlerde çalışan on kadınla yarı yapılandırılmış mülakat tekniğiyle, temelde kırk altı soruya dayanan yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiş aşağıda yer alan altı araştırma sorusunun cevabı aranmıştır:

1. “Kaşık Düşmanından”³ para kazanan kadına geçişin hayatlarında yaptığı değişiklikler,
2. Kazançlarını değerlendirme biçimleri,
3. Eşleriyle ve çocuklarıyla ilişkilerinde ortaya çıkan değişiklikler,
4. Sosyal medya kullanım alışkanlıkları var mıdır, nelerdir?
5. Çalıştıkları yerlerde ev sahipleriyle kurdukları ilişkiler nasıldır?
6. Çalıştıkları evlerde karşılaştıkları yeni ürünler tüketim alışkanlıklarını değiştirmekte midir?

Yukarıdaki sorulara cevaplar aranarak gündelik hayatlarını ve tüketim alışkanlıklarını betimlemeye yönelik bir çalışma ortaya konmuştur.

2. Literatür

Ücretli ev emeği temelde; toplumsal cinsiyet, patriarkal sistem, sınıf, kent yoksulluğu ve enformel sektör meselelerinin harmanlanması ile ortaya çıkan bu nedenle üzerinde çalışma yapılırken bu girift ilişki ağı göz önünde bulundurulması gereken çok katmanlı bir meseledir. Bir taraftan kadınların bedenlerinin ve emeğinin sömürülmesiyle sınıf adaletsizliğinin yeniden üretilmesine neden olurken diğer bir taraftan ise kadınların patriarkal sistemde kendilerine biçilen rolden çıkmaları için bir direniş alanın kapılarını aralamaktadır. Fakat bu kapı yuvadan çıkıp başkalarına ait bir evin içeresine açılan bir kapıdır. Direniş alanı yine direnilenin bir parçasıdır.

³Smith (2010: 32-33) bir nesnenin değişim değerinin belirlenmesinde emek temel ölçütse de çoğunlukla değer emekle ölçülmediğini emeğin ilk topluluklarda önemli bir ölçüt olduğunu iş bölümü ile birlikte değer ölçümünün değiştiğini, emek gerçek fiyatken paranın itibari fiyatı belirlediğini dile getirmektedir. Bu nedenle de ev içi emek herhangi bir malla takas edilmediği karşılığında para alınmadığı için değersizdir.

Tarihte ilk iş bölümünün, tarım öncesi topluluklarda cinsiyete ve fiziksel güce bağlı olarak, avcı ve toplayıcı ayrımıyla birlikte ortaya çıktığına dair ortak bir kanaat bulunmaktadır (Enriquez, 2004: 218; Boratav, 1963: 103; Şenel, 2009: 137). Yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte toplayıcılığa duyulan ihtiyacın azalması, cinsiyete dayalı iş bölümü kadının toplumsal rolünü ev içiyle sınırlarken çocuk bakma, yemek yapma, temizlik gibi bütün günü kapsayan bu tip uğraşlar, -kölelerde de olduğu gibi- sarf edilen emek karşılığında ücret alınmadığı için değersiz kılınmıştır.⁴ Dışarıda kadının rolünün azalması, aslında toplumsal normlar gereği kadınla özdeşleşen diğer işlerde de olduğu gibi sıradan bir durumun sonucudur: Eğer kadın uğraşı olarak görülen bir iş, maddi kazanca dönüştürülebiliyorsa kadının hapsediği ev içerisinden çıkartılıp dışarıda erkek nüfusun hâkimiyetine –yani evde anneye özgü olan ve ailesi için yapılan işler “el için” yapılmaya başlandığında; yemek pişirme-aşçılık, dikiş-terzilik, temizlik-temizlik şirketleri, örgü örme-trikotaj vb.- girmektedir. Giard (2009: 183) bu durumu; “maddi koşullardaki ya da politik bir düzendeki bir değişim, farklı işlerin hiyerarşisini dönüştürebileceği gibi, bu tür günlük görevleri tasarlama ve paylaşırma biçimini de değiştirmeye yetebilir” biçiminde özetlemektedir. Sorun sadece çalışmayla değil “çalışmama” durumuyla ilgilidir. Çalışmayan erkek gerçekten üretim süreçlerinin dışında kalabilirken söz konusu kadın olduğunda ev içi emeği değersizleştirilerek “ev hanımı” olma durumuna indirgenmektedir ve hanımı olunulan yere hapsedilmektedir. Çalışmayan erkek “karı gibi evde oturamayacağı için”, erkeklerle özdeşleşen “kahvehane, birahane/meyhane/ stat vb” sağaltım mekânlarında “aylaklık” yapma fırsatını kullanırken “çalışmayan/ev hanımı” olarak isimlendirilen kadınların iş yükü baki kalmış ve daha fazla evin sınırları içerisine hapsolmüştür. Para karşılığında çalışmadıkları için izin günü ve aynı zamanda boş zamanı olmayan kadınların hareket alanlarının kısıtlandığı ve mekânsal bir sınırlılığa hapsediği söylenebilir.

Kadının ücretsiz ev içi emeği kent örgütlenmesi içinde de anlamlı bir yere sahip değildir. Kentin ve sistemin devamı için gerekli üretim sürecinde yer almadıkları gibi kendi inisiyatiflerinde bulunan maddi kazancın olmaması tüketim sürecinde de önemli bir yere sahip olamamalarına neden olmaktadır. Ücretli ev emeği; kente özgü yoksulluk sorununa bir çözüm olarak önceleri gecekondu bölgelerinde yaşayan kadınların, patriarkal sistem içerisinde anlamsız kılınan emeklerindeki bir kırılma olarak değerlendirilebilir ve enformel istihdamın önemli bir parçası olarak görülebilir. Sanayi devrimi sonrası kentler, kapitalist üretim biçiminin mekânlarına dönüşürken temel işlevi sistemin devamlılığını sağlamaktır. Yolların yapımından, sanayinin ve konutların nerede yer alacağına, boş zamanın nerelerde değerlendirileceğine kadar pek çok unsur temel amaca yönelik olarak biçimlendirilmiştir. Benzer bir durum sanayi sonrası kentleri için de söz konusudur. Üretim ağırlıklı örgütlenmeden tüketim ve hizmet sektörü ağırlıklı örgütlenme biçimlerine geçiş kent mekânın temel karakterlerinin biçimlendirilmesinde başat rol oynamıştır.⁵ Önce tarımsal üretim ile tarımsal üretimin yapılmadığı alanları birbirinden ayıran örgütlenme biçimi yerini sanayileşen ve sanayi olmayan alanlara (Kıray, 1972: 7) bırakırken sanayileşme ile belirginleşen sınıfsal farklılık, gelire göre muntıkalaşmaya neden olmuştur. Park (2020: 39) tarafından “medeni insanın doğal habitatı” olarak değerlendirilen kendine has bir kültürü olduğu ileri sürülen kentler, kentte doğmayanların kente yerleşmeleriyle birlikte dünyanın farklı yerlerinde “köy-kentler”in oluşumunu da beraberinde getirmiştir. Lefebvre’ye göre kent yoksulluğu ve kırsal yoksulluk büyükşehirlerin parçalanarak ne olduğu belli olmayan banliyö, toplu konut, sanayi kompleksi, kentleşmiş kasabadan farkı olmayan uydu kentler gibi çıkıntılara yol açmıştır (Lefebvre, 2011: 10). Türkiye özelinde bakılacak olduğunda bu çıkıntılara eklenmesi gereken ise düşük gelirli aileler için barınma sorununu önemli ölçüde azaltan “gecekondu” bölgeleridir.

1920’lerin sonlarından itibaren belirgin biçimde ortaya çıkan konut stoku problemleri yeni göçenlerin kendileri için ürettikleri çözümleri de beraberinde getirmiştir. Pek çok kent yeni gelen nüfus için barınak ve istihdam yaratmaktan yoksundur (Kıray, 1972: VIII; Şenyapılı, 1978: 5; Tekeli vd., 1976: 12).

⁴Kaşık Düşmanı tabiri Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü’nde “şaka yollu kadın, eş” olarak tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/>). Oysaki gündelik hayat içerisindeki kullanımı kadının ücretli emek sürecinde yer alamadığı durumlarda ev içerisinde yiyecek tüketiminin bile yük olarak görülmesi ile ilgilidir.

⁵ Lefebvre’ye göre (2014, s. 67) Neo-kapitalist kentlerin mekânsal pratiği; “gündelik gerçeklik(zamanın kullanımı), ile kentsel gerçekliği(çalışma yerlerini, “özel” yaşam ve boş vakit yerlerini birbirine bağlayan güzergah ve ağlar) algıyan mekânın içinde sıkı sıkıya birleştirir”.

Şenyapılı'nın (2004) Ankara özelinde değerlendirmelerine bakılacak olduğunda kentin imarı için başka şehirlerden ve köylerden gelenler barınma sorunuyla karşılaşmış başta tek başına yaşadıkları barakalarla 1940 sonrasında ise ailelerini de yanlarına alarak daha düzenli bir yapıya dönüşen gecekonduların inşası ile bu sorununun üstesinden gelmeye çalışmıştır. Benzer sorun "taşı toprağı altın" mottosuyla çekici hale dönüşen İstanbul ve diğer bir büyük kent olan İzmir için de söz konusudur. Davis'in (2007: 40) tüm dünyadaki gecekonduları incelediği çalışmasında yer alan bulgulara göre Türkiye'de gecekondu oturan nüfus, kent nüfusunun 42.6'sını oluşturmaktadır.⁶ Hızla boşalan köyler yerlerini köy kentlere bırakırken Charmes (1990)'ın öngördüğü tarımla uğraşan nüfusun kentlerde enformel sektörlere kayış göstermesi durumu Türkiye'de de gerçekleşmiştir. Enformel sektörlere kayıştaki temel nedenler kentlerin farklı bir insan tipolojisine göre kurgulanmış olmasında yatmaktadır. Kentli kimliği ile özdeşleşen işbölümü, uzmanlaşma, eğitilmiş ve rasyonel olma (Burgess, 2020: 39-55; Boran, 1940: 111-114; Keleş, 1983: 6) özellikleri köylerde yaşayan insanlar için ulaşılması güç hedeflerdir. Bu durumun sonucunda kentin ve sistemin ihtiyacı olan formel sektörlere sadece niteliksiz ve bedene dayalı işlerde çalışarak eklenen yeni göçerler bu tür iş imkanlarına erişemedikleri noktalarda enformel sektörlere kayış göstermiştir. Enformel sektör çalışmalarını gecekondu çalışmaları arasında tarihsel bir paralellik söz konusudur. 80'lerden itibaren gecekondu alanlarında yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak erkek temelli olarak tanımlanmaktadır. Bu durumu ortaya çıkaran temel nedense aile reisi olarak isimlendirilen erkeklere yönelik olarak hazırlanmış, kadın ve çocukları bir ayrıntı olarak ele almış olmalarında yatmaktadır (Kümbetoğlu, 1996: 233). 90'lardan itibaren artan kadın çalışmaları ve 2000'lerden itibaren önemli bir hız kaydedilen kadın çalışmalarında gecekondu oturan kadınlara farklı boyutları içerecek şekilde genişlerken enformel sektör çalışmalarında kadın görünür olmaya başlamıştır.

Feminist çalışmalar farklı sosyo-ekonomik gruplarda yer alan kadınların sorunlarına ve farklı kadınlıklara bakmayı mümkün kılmıştır. En alt sıradan⁷ emek sürecine katılan gündelikçi/temizlikçi kadınlar tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de üzerine konuşulmaya ve akademik bağlamda incelenmeye başlamıştır. Bu konuda Türkiye'deki en temel eserler Aksu Bora tarafından 2004 yılında doktora tezi olarak üretilen ardından kitaplaştırılan Kadınların Sınıfı- Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası ve yine 2015 yılında yayınlanan, Gül Özyeğin tarafından üretilen Başkalarının Kiri-Kapıcılar, Gündelikçiler, Kadınlık Halleri eserlerine dayanmaktadır. Her iki kitap da enformel sektörde ücretli ev işlerinde çalışan kadınların ev sahipleriyle girdikleri ilişkilerden hareketle iki tarafın deneyimlerine odaklanmaktadır.

"Kenar/yoksul mahallelerde" yaşayan kadınlar eşlerinin bir evin geçimi için gerekli olan maddi imkanı sağlayamamasından dolayı aslında kendilerine evin dış kapısını aralayan bir özgürlüğe kavuşmuş ve en iyi bildiği işi "ev işleri" için sarf ettiği emeği karşısında ücret olarak kayıt dışı/enformel istihdamın bir parçasına dönüşmüştür. Emek sürecine "başkalarının kirini" (Özyeğin, 2015) temizleyerek dahil olan kadınlar sadece evin değil aynı zamanda muntıkalaşmanın sınıfsal sınırlarını da kırmayı başararak "zengin mahallelerde" emekleriyle görünür olmaya başlamıştır. Bora (2010: 21); orta sınıftan kadınların sıklıkla ev işleri için ücretli ev emeğinden yardım almalarının sınıfsal farklılığın gündelik hayatta gözlemlenmesini sağlayan bir araç olarak değerlendirmektedir. Zenginlerle yoksulların; mimari planlar ve rant aracılığıyla mekânsal örgütlenme bağlamında keskin bir şekilde birbirinden ayrılıp gündelik hayatları birbirinden uzaklaştırılıp görünmez kılınırken yoksul kadınlar güvencesiz, sigortasız net ücret tarifesi olmayan emekleriyle tam da orta ve üstü sınıfın özel güvenli korunan ev/rezidanslarında kendilerine yer bulmaktadır.

Gündelikçi kadınlara odaklanan diğer temel tartışmalarda kadın emeğinin enformel olarak örgütlenmesi başat rol oynamaktadır. Kalaycıoğlu ve Tılıç (2012: 15), "Türkiye'de ev işçiliği ve bakıcılık, geleneksel olarak vasıfsız, göçmen olan ve ucuz kadın emeğine dayanmaktadır. Bu kadınların formel iş piyasasına katılımı mümkün değildir" demektedir. Bu durum ne Türkiye'ye özgüdür ne de sadece enformel sektörde çalışan kadınlarla sınırlıdır. Enformel sektör genel hatlarıyla Amaral ve Quintin (2006: 1541)'e

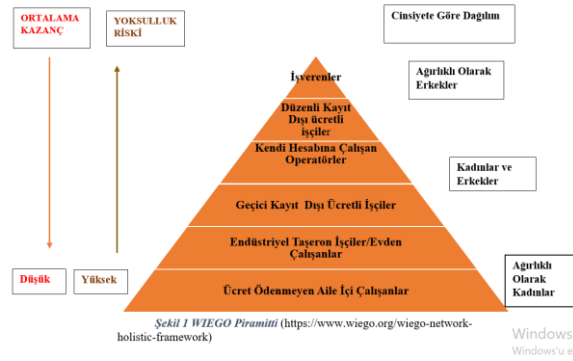
⁶ Kentsel dönüşüm aracılığıyla bu oranlarda değişiklik olmuştur.

⁷ İleride Wiego piramitinde de görülebileceği gibi

göre gelişmekte olan ülkelerde düzenli olmayan ve vergilendirilmeyen sektörlerde daha çok gençlerden oluşan, formel sektörler göre daha az ücret alan ve eğitim düzeyi daha düşük kişilerin istihdam edilmesi anlamına gelmektedir. Mazumdar (1976)'ın yaptığı çalışma ise farklı veriler sunmaktadır: hane halkının birincil gelirini oluşturmayan çalışma biçiminde, eğitim seviyesi düşüktür, çok yaşlı ya da gençler ve kadınlar yer almaktadır. Lordoğlu'nun (1998: 13) çalışmasına göre İstanbul'da enformel istihdamın yoğun olduğu sektörler, tekstil, metal işleri ve taksicilerin de yer aldığı ulaştırma'dır. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun 2020 verilerine göre ise kayıt dışı ekonominin en büyük kısmını tarımda çalışanlar (%83.46) oluştururken kentlerde sırasıyla inşaat (%34.72), hizmet (%18.76) ve sanayi (%16.46) sektörü oluşturmaktadır. 2020 TÜİK verilerine göre ise Türkiye'de yaşayanların %32.9'u kayıt dışı çalışmaktadır. 2018 TÜİK verilerine göre ise kadınlarda kayıt dışı istihdam oranı %41'dir (akt. Yanici Erdal, 2019: 235). Kadınların enformel sektörlerde istihdamında evden çalışma ve ev işlerinde çalışma başat rol oynamaktadır. Erdoğan ve Toksöz'ün (2013: 16) 2011 yılında elde ettikleri verilere göre kayıt dışı evden ya da ev işlerinde çalışan kadınların sayısı 396.000'ken kayıtlı kadınların sayısı 16.000'dir. Sadece ev işçisi olanların sayısı ise 150.600 olarak belirtilmiştir (17).

Enformel sektöre kadınların katılımı hemen hemen dünyanın her yerinde evlere temizliğe gitmek ve evden çalışmakla iç içedir. Bu konuda en yaygın çalışmalarını gerçekleştiren ve WIEGO Ağı'nda yer alan çalışmalar bu durumun somut örneği olarak değerlendirilebilir.

Resim 1: Wiego Piramidi

Kosta Rika, Mısır, Hindistan, El Salvador, Gana ve Güney Afrika'da test edilen ve WIEGO tarafından şemalaştırılan enformel sektör piramidine bakılacak olduğunda piramidin en altında kalan kadınlar ücretli ev işlerinde çalışarak piramidin bir üst basamağına geçiş yapmaktadır. Bu geçiş aslında evin dışındayken başka bir evin içinde gerçekleşmektedir. Bu değişim, yuvalarını temizleyen kadından başkalarının evini temizleyen kadına dönüşümle gerçekleşmektedir. Fakat bu dönüşüm onlara herhangi bir yasal güvence sağlamamakta ve çalıştıkları yerlerde "ıskarta" (Bauman, 2020) olma durumunu değiştirmemektedir.

Ücretli ev işlerinde çalışan kadınlarla ilgili bir diğer temel problem ise kadınların kazançlarını değerlendirme biçimidir. Ücret karşılığında gerçekleştirilen diğer işlerde olduğu gibi emek yabancılaşmasını da beraberinde getiren çalışma süreci, emeğe biçilen değer sonucunda kadınların elde ettiği gelirleri değerlendirme biçiminin incelenmesini de gerekli kılmaktadır ve bu çalışmanın asıl meselesi de budur.

Hem Bora'nın hem de Özyeğin'in çalışmalarında, evlerinde çalışılan kadınlarla çalışanların giyim kuşamı iki taraf için de üzerinde konuşmaya değer görülmüştür. Bir yandan "modernitenin" temsili olarak ifade edilen orta ve üstü sınıfın giyimi diğer yandan çalışanların "köylü" alışkanlıklarını önemli ölçüde kentlerde de devam ettirdikleri giyim kuşam biçimleri yüzeysel bir şekilde sınıfsal farklılığın aracı olarak nitelendirilmiştir. Her ne kadar "modern" kavramı sığlaştırılarak moda ya indirgense de Veblen'in (2017: 13-17) de belirttiği gibi kıyafet ve giyim birbirinden farklı şeylerdir. Kıyafet, mal varlığının bir göstergesidir ve giyenin temsil ettiği mal varlığını temsil etmektedir saygıyı da beraberinde getirmektedir. Maddi gücün bariz bir göstergesi olan giyim gösterişçi tüketimin bir parçasıdır, para

harcamaya muktedir olduğu anlamını içermektedir. Ev sahibinin farklı gerekçelerle çalışanlarına verdiği kıyafetler de bu durumu değiştirmemektedir. Bourdieu'nun (2015) Ayrım'ında da görülebileceği gibi hediye edilen kıyafet, eğitim sermayesinin ve miras alınan kültürel sermayenin bir parçası olmadığı için bu sefer giyende istenilen etkiyi uyandırmamaktadır. Bu durumun sonucunda kıyafetler gündelik hayata uymadığı için ya giyilmemekte ya da gerekli biçimde kullanılmadığı için bayağılaşmaktadır. İki kadın arasında sınıfsal bir farklılık bulunmaktadır bu nedenle de tüketim alışkanlıkları ve talepleri değişmektedir.

"Birinci dereceden zorunluluk" malları ve erdemlerine indirgenmiş halk sınıflarının, temizliği ve elverişliliği talep ettiği yerde, aciliyetlerden henüz azat olmuş orta sınıflar sıcak, samimi, konforlu veya özenli bir konut veya moda olan ve orijinal bir giysi isteyebilirler (Bourdieu, 2015: 363).

Bir sınıf için sıradan olan diğeri için ulaşılması güç bir lüksü temsil etmektedir. Gündelikçi kadınlar açısından bu çelişkili durum ve derin ayrım çalıştıkları evlerde sürekli gözlemlenebilmektedir. Yüksek katlı binalar manzaralarıyla kenti seyirlik bir alana dönüştürürken, "kenti seyredilemek iradesi, kentten zevk alma araçlarının öncülüdür"(Certeau, 2008: 186) fakat görünen manzara gündelikçilere, zevk vermektense ziyade korkulacak ve tehlikeli bir yükseklikte silinmesi gereken camlar olduğunu hatırlatmaktadır. Çünkü onlar manzaranın seyircisi değil birilerinin manzarayı daha iyi seyredilmesi için aracısı konumundadır. Certeau'nun (2008: 31) "uygunluk"⁸ tanımlaması onlar için daha ziyade eğretiliğe neden olmakta ve onlara sadece saygı duymak düşmektedir. Temizlenen evin bulunduğu yer onların mahalleleri değildir. O mahallelerde yaşadığı yabancılaşma misafirlikten de farklıdır, sonuçta evin sahipleriyle ortak geçmişleri evde buldukları andan ibarettir, orada ağırlandı için bulunmamaktadırlar. Uzun süredir aynı evlerde çalışmaları bu durumu değiştirmemektedir. Onların o evde bulunma sebebi bir başkası için gündelik hayatlarında boş zaman yaratmaktır. Gündelikçiler, ister gecekondularda isterse binalarda otursun onların yeri kentin yoksul/kenar mahalleleridir. Baudrillard yoksulluğun ve zararın kentin bu tip mahallelerine özgü olmadığını savunur. Yoksulluk ve zarar sosyo-ekonomik yapıda olduğu için kaçınılmazdır ve toplumsal mantık tarafından sürdürülür. Bolluk da benzer bir özelliğe sahiptir. Kent ve sanayi ortamı yeni kıtılıklar ortaya çıkarmaktadır. "Mekan ve zaman, temiz hava, yeşillik, su, sessizlik... eskiden bol ve bedava olan ve bol bol kullanılan ayrıcalıkların erişilebildiği lüks mallar haline gelirken üretilmiş mallar ya da hizmetler kitlelere sunulur. Yaygın tüketim nesnelere giderek daha az toplumsal sınıf belirticisi haline alır. Mekân, emek ve boş zaman hakkı herkes için olmadığı ya da kalmadığında var olabilir. Bunun için mekânın tükenmesi, emeğin satılması ve aylıklıktan teknik ve iş bölümü aşamasına geçiş gerekmektedir (Baudrillard: 2008: 61-64). Lefebvre (2010a: 35) gündelik hayat ve boş zaman arasındaki diyalektik ilişkiyi; bireysellik, çalışmadan arta kalan tatil günlerinin bulunması ve çalışma alanı ile ev arasındaki uzamsal uzaklığı da baz alarak açıklamaktadır. Köylerde çalışma alanının evin etrafında olması yaşam biçiminin görece bireysellikten uzak olması bu diyalektik ayrımın oluşması için gerekli zemini muğlaklaştırırken köyden kente göçenlerin çalışma alanlarına yakın yerlerde ikamet etmesi çalışmanın gündelik hayattan kopmasını önlemektedir. Söz konusu gündelikçi kadınlar olduğunda ise çalışma gündelik hayatın önemli bir kısmını kaplamakta ve eve gidince benzer işlerin kendilerini evde bekliyor oluşu iş, gündelik hayat ve boş zaman faaliyeti kavramlarının iç içe geçmesine neden olmaktadır. Bu durum emek yabancılaşmasının yanı sıra yeni tip yabancılaşmaları da beraberinde getirmektedir. "Gündelik hayatın "yeniden özelleştirilmesi", devlet ve tarih karşısında yabancılaşmadan kurtarırken, daha derin bir "yoksunlaşmaya", kendi gündelik hayatı içine yerleşmiş özel yaşamın "yoksunlaşmasına" yol açarak yabancılaştırır" Lefebvre (2010b, 221).

⁸ "Davranışlar düzeyinde, her bir kişinin bireysel itkilerin anarşisinden vazgeçerek kaçınılmaz olarak zaman içinde, sonradan verilen simgesel kazançlar sağlamak için ortak hayata peyler verdiği bir uzlaşmadır. Bu "ödenen bedel" ("davranmayı" bilmek, "uygun" olmak)yoluyla kullanıcı, gündelik hayatın mümkün olabilmesi için saygı duymak yükümlülüğü altına girdiği bir toplum sözleşmesinin ortağı haline gelir."(Certeau, 2008: 31)

Gidilen evlerde görülen yeni eşyalar daha önce gündelik hayatta ihtiyacı olmadığı ürünlere aslında ne kadar çok "ihtiyacı" olduğu "gerçeği ile yüzleştirir onları. Illich'in tabiriyle "modernize edilmiş yoksulluk sorunu" ortaya çıkar:

"Modernize olmuş yoksulluğun varlık ve doğası, bir yandan her şeyden önce yoksulu etkilerken, bir yandan da, günlük dilde dahi gizli kalmaya devam etmektedir. Kalkınma veya modernizasyon fakir insanlara ulaştığında, o güne gelinceye kadar piyasa ekonomisinden mahrum olmalarına rağmen yaşamlarını sürdürebilmiş olan bu yoksul insanlar, sistemli bir şekilde, kendileri için daima ve mutlaka piyasanın döküntülerini temin etmeyi ifade etmiş olan bir mübayaaya sistemine iştirak ederek yaşamaya zorlar"(Illich, 2000: 30).

Rahat nefes almak toplumda var olduklarını göstermek, ayakları üzerinde durmak, kentte tutunmak, çocuklarına daha iyi yaşam koşulları sağlamak için ücretli emek sürecinde yer almak amacıyla binilen otobüsler onları hiç hissetmedikleri kadar yoksul olduklarını hissedecekleri başka bir yoksunluğa götürmektedir.

3.Bulgular

Çalışma İstanbul'un Ataşehir ilçesinde yaşayan ve ev hizmetlerinde çalışan 10 kadınla 30-31 Ekim ve 6-7 Kasım 2021 tarihlerinde yapılmıştır. Çalışmada yöntem olarak derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır. Bu yöntemin tercih edilme nedeni "konunun bütün boyutlarını kapsayan, daha açık uçlu soruların sorulduğu ve detaylı cevapların alınmasına imkan veren bir veri toplama tekniği" olmasıdır (Tekin ve Tekin, 2006: 101). Her katılımcıya toplamda 46 soru sorulmuştur. Görüşmeler her bir katılımcı için yaklaşık 40 dakika sürmüştür. Çalışmada katılımcılar K1, K2, K3, ve K10 şeklinde kodlanmıştır.

3.1.Demografik Bilgiler

Tablo 1: Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
Yaş	40	33	45	36	28	38	31	38	45	36
Eğitim Seviyesi	İlkokul	İlkokul	İlkokul	Lise	İlkokul	Lise	İlkokul	Lise	İlköğretim	İlkokul
Eşin Eğitim Seviyesi	İlkokul	İlkokul	Lise	Lise	İlkokul	İlköğretim	Önlisans	İlköğretim	İlköğretim	İlköğretim
Eşinin işi ve sigortalılık durumu	Çalışıyor / yok	Güvenlik görevlisi / var	Beden İşçisi / var	Tornacı (Kendine ait işyerinde) / var	Şoför / var	Beden işçisi / var	Tekniker / var	Tornacı / var	Tornacı / var	Serbest / var
Evlenme yaşı	26	16	17	19	16	21	24	19	20	19
Çocuk sayısı	2	2	2	2	2	2	1	3	2	2

Ücretli Ev İşlerinde Çalışan Kadınların Gündelik Yaşamı ve Tüketim Alışkanlıkları Üzerine Bir İnceleme
A Review on the Daily Lives and Consumption Habits of Women Doing Paid Housework

Aylık ortalama gelir	2500 TL	500 TL	4500 TL	1500 TL	2500 TL	3000	4500	2000	7000	4000
----------------------	---------	--------	---------	---------	---------	------	------	------	------	------

Katılımcıların yaşları 28-45 aralığındadır. Araştırmaya katılan kadınların altısı ilköğretim, biri ilköğretim, üçü ise lise mezunudur. Araştırmaya katılan tüm kadınlar evlidir. K1, K2, K4 ve K5'in eşi ilköğretim mezunuyken K6, K8, K9 ve K10'un eşi ilköğretim, K3 ve K6'nın eşi lise, K7'nin eşi üniversite mezunudur. K1'in eşi sağlık sorunlarından ötürü çalışmamaktadır. Katılımcılardan K1, K6, K7, K9 ve K10 dışında diğer beş kadın yirmi yaşından önce evlenmiştir. Araştırmaya katılan kadınların (K7 ve K8 hariç) ikişer çocuğu vardır. K7'nin bir K8'in ise üç çocuğu bulunmaktadır. Katılımcıların (K1 ve K4 hariç) sigortalılık durumları eşlerinden dolayı sadece sağlık harcamaları içindir. Emeklilik için herhangi bir sigorta primi hiçbir katılımcı için ödenmemektedir. K4'ün sigorta primi çalıştığı evin sahibi tarafından ödenmektedir.

3.2.Kent Hayatında Kadın

Kadınların tamamı İstanbul'a sonradan göç etmiş olup K2 ve K5 Kastamonu'dan, K6 Artvin'den, K7 Mardin'den, diğerleri de Bartın'dan göç etmiştir. Katılımcıların dokuzunun İstanbul'a göç etmeden önce bir kentte yaşam deneyimi olmamıştır. K4 lise eğitimine Bartın şehir merkezinde devam ettiğinden eğitimi süresince halasının yanında kalmıştır.

K5, K6, K7 ve K10 kirada oturmaktadır. K1, K2 ve K4'ün evi aile büyüklerine aittir ve burada yaşam alanları ayrı da olsa geleneksel aile yaşantısına uygun şekilde yaşanmaktadır. Örneğin yemeklerin ortak yenmesi ya da misafirin ortak olarak ağırlanması gibi. K3, K8 ve K9'un evi kendine aittir. Ailelerin yaşam alanlarına bakıldığında İstanbul'a göç ettiklerinde derme çatma olarak yapılmış müstakil evler olduğu görülmektedir. Kiracı olarak yaşayan K5 yine bu geleneksel aile yaşantısını sürdüren bir aileye ait müstakil bir binada kiracı olarak yaşamaktadır. Katılımcıların tamamı çekirdek aile yaşantısına sahip olsa da K5, K6, K7 ve K10 dışında hepsi aile büyüklerinin bulunduğu binalarda ya da bu binaların hemen yanında bulunan bir konutta yaşamaktadır. Dolayısıyla geleneksel ailede geline düşen ev içi görevler bu kadınlar için de geçerlidir. Katılımcıların hiçbiri kente göç etmeden önce çalışmamıştır. Katılımcıların aylık ortalama gelirleri 1000 ile 7000 arasında değişmektedir ve tamamı kazandığı ücreti aile bütçesine katmaktadır. Katılımcılara "Kazandığınız ücretten serbest olarak (kocanıza sormadan) harcayabildiğiniz bir miktar var mı?" diye sorulduğunda K1, eşi çalışmadığından dolayı hane geçimini üstlenmiş olduğu için kazandığı ücreti evine harcadığını belirtmiştir. K2, K5, K9 ve K10 serbest olarak harcadığı bir miktarın olmadığını belirtirken K3 "zaman zaman" cevabını vermiş K4, K6, K7 ve K8 de serbestçe harcayabildiğini söylemiştir.

"Bütçeden kendiniz için ne kadar ayırıyorsunuz?" sorusuna K5 ayırmadığını belirtirken diğer katılımcılar 200 - 1500 TL arasında bir miktar ayırdıklarını belirtmişlerdir. Bütçeden ayrılan miktar kazandıkları ücret ile doğru orantılıdır. Katılımcıların tamamı yaptıkları işi ekonomik nedenlerden dolayı mecburi olarak sürdürmektedir. Ekonomik nedenler bu kadınları çalışmaya yöneltmiş olsa da para kazanmak K6 ve K7 dışındakilere özgürlük hissi vermektedir. K6 "işin zorluğundan ötürü para kazanmak özgür hissettirmiyor" şeklinde belirtmiştir.

3.3.Çalışma Hayatına Katılan Kadının Ekonomik Dönüşümü

Çalışmaya katılan katılımcılar İstanbul'a çalışma hayatına başlamadan uzun bir süre önce göç etmiştir. K1 14 yıl, K2 20 yıl, K3 18 yıl, K4 10 yıl, K5 8 yıl, K6 16 yıl, K7 7 yıl, K8 18 yıl, K9 15 yıl ve K10'un da 17 yıl önce memleketlerinden evlilik vesilesiyle İstanbul'a göç ettikleri görüşme sırasında öğrenilmiştir. Ancak bu kadınların çalışma hayatlarına bakıldığında bu süre en uzun 12 yıl olarak K10'da görülmektedir. Geleneksel yapıya sahip ailelerde kadının kamusal alanda bulunmadığı ve özel alanda kadına dair "ücretsiz" işlerde (ev işleri, çocuk bakımı gibi) çalıştığı görülmektedir. "Ataerkin düzenin kadının ücretli emeğine karşı çıkışı, kadının cinselliğine ve namusuna ve erkeğin şerefine yönelik algılanan tehditlerden doğan derin endişelerden kaynaklanır ve kadınların yapabilecekleri işlerin çeşidini ve çalışabilecekleri

onamları büyük ölçüde sınırlar” (Özyeğin, 2015: 23). Toksöz de (2011: 238) benzer şekilde “Kırdan kente göç eden vasıfsız ve eğitimsiz kadınlar açısından ev hizmetleri işgücü piyasasına giriş için ilk basamak niteliğindedir ancak kadınların büyük çoğunluğu için bu basamaktan ötesine geçiş mümkün değildir. İşlerin tanıdık, akraba, komşular aracılığıyla bulunması gündelikçi kadınlara “namusu”yla çalışabilecekleri güvenli iş mekanını sağlar ve kadının çalışmasını kocasına kabul ettirmesini mümkün” kıldığını belirtmektedir. Ancak kentteki ekonomik sıkıntılar, ailede sadece erkeğin gelirin yetersiz kalması geleneksel ailelerde de kadının çalışma hayatına katılmasına sebep olmuştur. Kadınların yeterli donanımına sahip olmamaları sadece belirli hizmet dallarında (ev hizmetleri gibi) istihdam edilmelerine neden olmaktadır. Nitekim bu konuda Yaman Öztürk (2010: 38), “tarımın çözülmesiyle kırdan kente göçün büyümesi de kadınları enformel istihdama mecbur kılan etkenlerden biridir. Kentlere göç eden kadınlar, kentteki işlerin gerektirdiği vasıflara sahip olamadıkları için formel istihdamdan dışlanıyorlar” şeklinde ifade etmektedir.

Görüşme yapılan kadınların ev hizmetinde çalışma süreleri 2 ile 12 yıl arasında değişmektedir. Ev hizmetindeki haftalık çalışma süreleri 1 gün ile 7 gün arasında değişmektedir. Hafta tatili yapmadan her gün çalışan 1 katılımcı (K3) bulunmaktadır. K3’ün aylık kazancı diğer katılımcılara göre yüksektir. Katılımcıların tamamı çalıştıkları evlere giderken yolculukta uzun zaman geçirdiklerini belirtmektedir. Katılımcılar ulaşımını otobüs veya dolmuş ile sağlamaktadır. Katılımcıların çalıştıkları evlerin muhitleri İstanbul’un Kadıköy, Ataşehir, Üsküdar, Çekmeköy, Ümraniye, Maltepe ve Pendik gibi ilçelerinde bulunmaktadır. Katılımcıların tamamı düzenli olarak (ortalama ayda 3-4 kez) aynı evlere çalışmaya da gitmektedir. Düzenli olarak gidilen evlerin bir ay içerisindeki sayısı ile ailenin gelir düzeyindeki artış da doğru orantılıdır. Nitekim Özbay (2019: 314): “Gündelikçiliğim işverenlere kazandırdığı statü, ayda kaç kez geldiğiyle ilgili. Her gün gelen bakıcıları ayrı tutacak olursak, haftada üç kez gündelikçi almakla ayda bir gün gündelikçi almak arasında değişen uygulamalar belirli bir zenginlik ölçütü olarak değerlendiriliyor.” şeklinde ifade etmektedir.

Katılımcıların (K4 hariç) kendilerine ait ödenen sigorta primleri bulunmamaktadır. Sadece sağlık giderleri için eşlerinin sigortalarından faydalandıkları (K1 hariç) görülmektedir. K4’ün sigortası ise çalıştığı evin sahibi tarafından ödenmektedir. Ev hizmetleri özellikle bakıcılık dışında ayda 3-4 kere çalıştırılan gündelikçilere sigorta yaptırmak genellikle ev sahipleri tarafından tercih edilmeyen bir durumdur. Bu nedenle, “Gündelikçilerin, göçmen bakıcı ve hizmetçilerin sosyal güvenceleri yoktur. İşveren istediği an işlerine son verebilir. Çalışma koşulları değişebilir. Ama onlar da gerekli gördükleri zaman, haber bile vermeden işlerini bırakabilir, başka bir işe girebilirler” (Özbay, 2015: 101).

Tablo 2: Katılımcıların Çalışma Hayatına Ait Bilgiler

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
Ev hizmetlerinde çalışma süresi	2,5 yıl	2 yıl	7 yıl	4 yıl	4 yıl	10 yıl	5 yıl	10 yıl	10 yıl	12 yıl
Haftalık çalışma süresi	3 gün (Tam gün)	1 gün (Tam gün)	7 gün (Tam gün)	5 gün (Tam / yarım gün)	6 gün	5 gün (Tam gün)	5 gün (Tam gün)	3 gün (tam gün)	6 gün (Tam gün)	6 gün (Tam gün)
Aylık kazanç	2500 TL	1000 TL	7000 TL	1500 TL	2500 TL	3000 TL	4000 TL	2500 TL	4500 TL	4500 TL

Katılımcıların çalıştıkları evlerin gelir grubu orta ve yüksek gelirli ailelerdir. Çalışmaya gidilen konut tipleri ağırlıklı olarak apartman ve sitedir. K5 bunlara ek olarak rezidans, K3 ve K7 de villa tipinde

evlerde çalıştığını belirtmiştir. “Ev içi hizmette çalışırken evin sahibi sizinle birlikte evde oluyor mu?” sorusuna katılımcıların sekizi “zaman zaman evet, zaman zaman hayır” cevabı verirken sadece K4 ve K9 “hayır” cevabı vermiştir. Katılımcıların tamamı çalıştıkları evlerde kendilerini güvende hissetmektedir. “Evin erkeği evdeyken çalışıyor musunuz?” sorusuna K1, K2 ve K5, K6, K7, K8 ve K9 “hayır” cevabı verirken K4 “Karşılaşmıyoruz, saygılıdır ve sorun olmuyor” cevabını verirken K3 “Bazen evde oluyor” cevabını vermiştir. K10 da evin erkeği evdeyken çalıştığını belirtmiştir. “Çalışırken ev sahibiyle diyalogunuz nasıl? Çalışma molasında evin sahibiyle yemek yiyor musunuz çay içiyor musunuz?” sorusuna K1 “diyalogumuz iyi, çalıştığım evlerin hanımlarından bazıları benimle birlikte yemek yiyor, bazıları yemiyor”, K2 “iyiyiz, birlikte yiyip içiyoruz”, K3 “Zaman zaman birlikte yemek yiyoruz, işini iyi yaptıkça iyi oluyor”, K4 “Evde kalmıyordu, telefon ile haberleşiyorduk, ne yapılacak ne pişirilecek söylüyordu”, K5 “iyiyiz, çoğunluğu yiyip içiyor”, K6 “Zaman zaman birlikte yemek yiyoruz, kişiye göre değişiyor, diyalogumuz iyidir”, K7, K8, K9 ve K10 “evet” cevaplarını vermiştir. Katılımcıların genellikle ev sahibiyle ilişkilerinin iyi olduğu gözlemlenmiştir. Özbay (2019: 314), bu konuda: “onların belki de en önemli tercih edilme nedeni görünmez ev emekçileri oluşu. Evde erkeğin az muhatap olduğu ve gördüğü yardımcı ev emeği formu. Gündelikçiler işverenlerinin adeta gölgesi gibidir. Evdeki düzenin beğenildiği zamanlarda unutulmuş, eksiklikler görüldüğünde anımsanan günah keçileridir” şeklinde ifade etmektedir. K3’ün “işini iyi yaptıkça iyi oluyor” söylemi aslında tam da bu yorumla örtüşmektedir.

“Çalıştığınız evde dikkatinizi çeken bir objeyi, eşyayı beğenip evinize de almak istediniz mi?” sorusuna K2 ve K4 “mutfak eşyaları, fincan ve yemek takımları hoşuma gidiyor”, K5 “evet koltuk takımını beğeniyorum” cevabını verirken K1, K3, K6, K7 ve K10 sadece “evet” olarak yanıtlamıştır. K8 ve K9 almadığını belirtmiştir.

“Çalıştığınız evde gördüğünüz bir düzeni (masa düzeni, oda düzeni, dolap düzeni) evinizde uyguladığınız oldu mu?” sorusuna sekiz katılımcı “evet” derken, K4 “Evet, mutfaktaki bardak düzeni ve mutfak eşyalarının istifini evimde de yapıyorum” şeklinde cevap verirken K9 olmadığını belirtmiştir.

Katılımcılara “Çalıştığınız evlerin sahibelerinin size katkısı ne olmuştur?” sorusu sorulduğunda, K1 “Maddi katkısı oldu, işten başka bir şey yok”, K2 “Ev düzeni ve kültür anlamında katkısı oldu”, K3 ve K6 “Maddi ve manevi katkıları oldu”, K4 “Titiz ve düzenli olmayı öğrendim.” K5 “Maddi anlamda katkıları oldu, başka işler de önerdiler”, K7 “Attıkları eski eşyalar”, K8 ve K9 “Maddi katkısı oldu”, K10 da “Ücret dışında yok” cevaplarını vermiştir.

“Çalıştığınız evden ev sahibinin verdiği elbise, ayakkabı vs. alıyor musunuz? Kendiniz ve çocuklarınız için kullanıyor musunuz? Yoksa ihtiyaç sahiplerine mi veriyorsunuz?” sorusu sorulduğunda katılımcıların tamamı çalıştıkları evlerden yiyecek, giyecek, ev içinde kullanılacak araç-gereç aldıklarını belirtmiş, kendilerine ve çocuklarına uygun olanları kullandıklarını olmayanları ise çevrelerine dağıttıklarını ifade etmiştir.

“Çocuklarınızla ilişkiniz nasıl? Çocuklarınız anneniz ne iş yapıyor diye sorduklarında ne cevap veriyor?” sorusuna K7 hariç tüm katılımcılar ilişkilerinin iyi olduğunu ve annelerinin temizliğe ya da ev işlerine gittiği cevabı verdiklerini ifade etmiştir. K7 “Çocuklarıma olabildiğince zaman ayırıyorum. Benim ev hanımı olduğumu söylüyorlar” cevabını vermiştir.

“Eşinizle ilişkiniz nasıl? Çalışmaya başladıktan sonra değişim oldu mu?” sorusuna K1, K6, K9 ve K10 “İyidir, değişim olmadı”, K2 “İyi, çok para kazanırsam kendisi işi bırakmayı düşünüyor”, K3 “İyidir, ev işlerinde yardımcı oldu, mutfakta ve ütüde yardım ediyor”, K4 “Eve katkımdan dolayı memnun”, K5 “İyi oldu”, K7 “Çocuklarıma vakit ayırıırken ona da vakit ayırıyorum. Yemek yaparken bana yardımcı olmaya başladı”, K8 “Bir değişim olmadı” cevaplarını vermiştir.

3.4. Tüketim Normları ve Kadın

Bu bölümde kadınların boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri ve tüketim alışkanlıkları sorulan sorularla belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcılara ilk olarak “Boş zamanlarınızda ne yapıyorsunuz? Cafe, sinema vb yerlere gidiyor musunuz? (Ne zamandan beri)” sorusu yöneltilmiştir. K1, K9 ve K10 boş zamanlarını

evde geçirdiğini belirterek ev temizliği ve çocuk bakımı gibi özel alandaki kadına atfedilen görevleri yerine getirdiği görülmektedir. Bu katılımcıların boş zamanlarında kamusal alanlarda vakit geçirmediği görülmektedir. K2 maddi imkanı el verdiği ve fırsat buldukça cafe vb. yerlere gittiğini belirtmiştir. K3, "Evimin ihtiyaçlarını yapıyorum, temizlik vs. Ara sıra da ailemle yemek yemeye gidiyoruz, üç yıldan beri", K4 "Sinemaya ve alışverişe gidiyorum. İşe başladıktan sonra başladı", K5 "Eğlence merkezleri ve sinemaya gidiyoruz, yaklaşık 3-4 yıldır." cevaplarını vermiştir. K6 "Çocuklarımla ve evle ilgileniyorum. Çocuklarımla dışarıda geziyoruz. Dışarıda yemek yediğimiz oluyor. Akraba ziyaretlerimiz oluyor. Çalıştığımndan beri böyle", K7 "Ev temizliği ve internetten alışveriş yapıyorum. Çocuklarımla birlikte çok sık olmasa da gidiyoruz", K8 "Grup gezmeleri yapıyoruz, çalıştığımndan beri" cevaplarını vermiştir. K3, K4, K5, K6, K7 ve K8'in kamusal alandaki boş zaman etkinlikleri ev hizmeti işlerine başladıktan sonra başladığı görülmektedir. Gerek maddi anlamda gelir sahibi olmaları gerekse çalıştıkları evlerdeki kültürel etkileşimin boş zaman etkinliklerindeki değişime sebep olduğu düşünülmektedir.

Katılımcıların Whatsapp gruplarının olup olmadığı ve varsa ne zamandan beri var olduğu da öğrenilmiştir. K1, K5 ve K7'nin Whatsapp grubu bulunmamaktadır. K2'nin 1,5 yıldır, K3'ün 3 yıldır, K4 ise "Çalışmaya başladığımdan beri var. Akraba, okul ve arkadaş gruplarım var", K6 ve K8 "Çalıştığımndan beri", K9 "10 yıldır var", K10 da "9 yıldır var" cevabını vermiştir. 7 katılımcının da geleneksel olarak yapılan telefon görüşmeleri dışında bir iletişim yöntemi kullanması çalıştıkları evlerdeki kültürel etkileşime bağlanabileceği söylenebilir.

Katılımcılara kuaföre gidip gitmedikleri ve gidiyorlarsa ne zamandan beri gittikleri sorulmuştur. K1 ve K3 gitmediğini belirtmiştir. K2 6 yıldır K5 3-4 yıldır gittiğini belirtmiştir. K4 ise "Çalışmaya başladığımdan beri daha sık gidiyorum, toplum içine çıktığım için", K6 "Evet ara sıra giderim, çalışmaya başladıktan sonra gitmeye başladım", K7 "Nadiren gidiyorum, evlendiğimden beri, yılda bir kere saçımı boyatmak için gidiyorum", K8 "Çalışmaya başladığımdan beri sürekli gidiyorum", K9 ve K10 da "Seyrek ama evet" cevabını vermiştir. K4, K5, K6 ve K8'in kuaföre gitme pratiğinin çalışma hayatıyla ilişkisi olduğu düşünülmektedir. Kuaför sorusuyla bağlantılı olan "Saçınızı boyatıyor musunuz? (Ne zamandan beri)" sorusuna K5 "3-4 yıldır boyatıyorum", K6 "Çalıştığımndan beri" ve K7 "Evlendiğimden beri" cevabını vermiştir. K5 ve K6'nın cevapları doğrudan çalışma hayatında geçirdiği süreyle bağlantılıdır.

Katılımcılara "Kendiniz için mağazadan alışveriş yapıyor musunuz? (Ne zamandan beri) sorusu yöneltildiğinde: sadece K1 "hayır" cevabını vermiştir. K2 "2 yıldır" K3 "5 yıldır", K5 "2 yıldır" cevaplarını vermiştir. K4 "Evet, öncesinde de vardı ama para kazanmaya başlayınca sıklığı arttı", K6 "İhtiyaç oldukça", K7 "Evet evlendiğimden beri", K8 "Evet her zaman", K9 "Senede bir kez", K10 "Evet" cevabını vermiştir. Gerek kuaför gerek alışveriş sorularına verilen cevaplardan kadınların çoğunluğunda ekonomik anlamda özgürleşmelerinin ardından tüketim faaliyetlerinin arttığı gözlemlenmektedir.

"Modayı takip ediyor musunuz? (Ne zamandan beri)" sorusuna K1 "Hayır", K2 "1,5 yıldır takip ediyorum", K3, K5, K6, K7, K8, K9 ve K10 "Etmiyorum", K4 "Evet, çalışmadan önce de takip ediyordum" cevaplarını vermiştir.

"Facebook hesabınız var mı? Evetse ne tür paylaşımlar yapıyorsunuz? (Ne zamandan beri hesabınız var)" sorusuna; K1 "2 yıldır var. Aile fotoğrafı, dini videolar, komik videolar, özlü sözler, müzik videosu paylaşımları yapıyorum". K2 "5 yıldır var. Aile ve arkadaş fotoğrafı, yer bildirim, video ve yemek tarifi, yeme içme sunum fotoğrafları, özlü söz, dua paylaşıyorum". K3: "3 yıldır, özlü söz, dini videolar, dualar paylaşıyorum." K4 "Var, 5 yıldır. Aile ve arkadaş fotoğrafı, yeme-içme sunum fotoğrafı, özlü söz, dua paylaşıyorum". K8 "Bilgi amaçlı paylaşımlar yapıyorum, 10 yıldır var", K9 "Var, özlü sözler ve yemek paylaşımı yapıyorum, 10 yıldır hesabım var", K10 "10 yıldır hesabım var, özlü söz paylaşıyorum" demiştir. K5, K6 ve K7'nin Facebook hesabı bulunmamaktadır. K2, K4 ve K9'un paylaşımlarında yeme-içme sunum fotoğraflarının olduğu görülmüştür. Bu fotoğraflarla yeme içme alışkanlıklarında ve bunların sunumlarına verilen önem göze çarpmaktadır. Çalışma hayatına katılmayla kamusal alanda daha fazla bulunan kadınların tüketim alışkanlıkları da değişime uğramıştır.

"Eşiniz ve arkadaşlarınızla siyaset konuşuyor musunuz?" sorusuna K1, K7 ve K8 "Hayır", K2, K3 K5, K6 ve K10 "Evet", K9 "ara sıra" ve K4 "hayır, ilgi alanıma girmiyor" cevabını vermiştir.

Son olarak katılımcılara “Kız çocuklarınızı okuttunuz mu?” sorusu yöneltilmiştir. K1, K4 ve K5’in kız çocukları vardır ve eğitimlerine devam etmektedir. K2, K3, K7 ve K10’un kız çocuğu yoktur. K3 bu soruya ilave olarak “Kız çocuklarının okuması lazım” cevabını vermiştir. K6 “Evet kızım okuyor”, K8 “Okutacağım” cevabını vermiştir.

4.Sonuç

Bu çalışmada ücretli ev işlerinde çalışan kadınların gündelik hayatları, kazandıkları para üzerindeki tasarrufları, tüketim alışkanlıkları ve çalışıyor olmanın onların hayatlarında bir değişikliğe yol açıp açmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Kırsal kesimden İstanbul’a göç ederek ekonomik zorunluluklar, vasıflarının olmaması ve ataerkil aile yaşantısında kadının sadece tanıdık vasıtasıyla bulunan “güvenli” bir işte çalışmalarına izin verilmesi nedeniyle kendilerine çoğunlukla ev hizmetleri alanında iş bulabilen göçmen kadınların kent hayatına uyum sağlamasında çalıştıkları evlerde karşılaştıkları üst ve orta sınıf ailelerin katkısının olduğu düşünülmektedir.

Elde edilen bulgular ışığında kadınların çalıştıkları evlerdeki orta ve üst sınıf ailelerden etkilenmeleri tüketim anlamındadır. Çünkü gerek temizledikleri evin mahallesi gerekse bu evin içinde yaşayan ailelerle sosyo-kültürel anlamda bir ortaklık bulunmadığından bu evler için sıradan olan giyim kuşam ve kullanılan ev eşyaları bu kadınlar için özenilen birer nesne haline almaktadır. Ancak kültürel anlamda bir aynılık olmadığı için özenilen bu nesnelere gerek ev sahibinin başlığıyla sahip olunması gerekse bu nesnelerin çalışılan evlerdeki gibi kullanılmaya ya da düzenlenmeye çalışılması iki sınıf arasında bir aynılık yaratmamaktadır. Bu durumu yüksek kültürün tükettiği bir sanat eserinin alt kültürden birinin tüketmesiyle yaşadıkları doyum arasındaki farka da benzetebiliriz. Aynı nesnelere, onu tüketen bir sınıf için doyum sağlarken diğeri için bir yabancılaşmaya yol açmaktadır.

Çalışmanın başında verilen araştırma soruları ışığında, hanedeki erkeğin çalışmaması ya da gelirinin yetersiz olması nedeniyle çalışmak zorunda olan kadınlar, aile içinde sadece tüketici konumunda olmaktan gelir getirici bir kişiye dönüşmüş olmaktadır. Ancak gerek kazançlarını değerlendirme biçimlerinde (aldığı ücretin çoğunlukla haneye gelir olarak katıldığı ya da aile reisinin izniyle bir kısmını harcayabilmesi nedeniyle) gerekse çalıştıkları yerlerde yasal olmayan şekilde çalışmaları ve kolayca gözden çıkarılabilmeleri nedeniyle kadınların bu işlerde çalışarak aslında ekonomik bağlamda özgür olamadıkları sonucuna varılabilir.

Kaynaklar

- Amaral, P. S., Quintin, E. (2006). A Competitive Model of the Informal Sector. *Journal of Monetary Economics*, 53(7), s. 1541-1553.
- Bauman (2020). *İskarta Hayatlar-Modernite ve Safraları*, Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Baudrillard, J.(2008). *Tüketim Toplumu*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bora, A. (2010). *Kadınların Sınıfları, Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boran, S. B. (1940). Köy Davası “Şehirleşmek” Davasıdır, *Karacadağ Diyarbakır Halkevi Dergisi*, Cilt: 3, 1940, Sayı: 30, s. 111-114 (adı geçen makale, Siyasal İlimler Mecmuası’nın 111. Sayısında yayınlanmıştır).
- Boratav, Ç .(1963). İlkel Toplumlarda Besin Elde Etme Faaliyetleri, *Antropoloji Dergisi*, s. 99-113.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayrım*, Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Certeau, M.(2008). *Gündelik Hayatın Keşfi I*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Charmes, J. (1990). A Critical Review Of Concepts, Definitions and Studies in the informal Sector. Turnham, D., Salome, B., Schwarz, A. (Eds.) *The Informal Sector Revisited*, OECD.
- Davis M. (2007). *Gecekondu Gezegeni*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Enriquez, E.(2004). *Sürüden Devlete*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Erdođdu S., Toksöz G. (2013). *Türkiye’de Ev İşçileri*, Ankara: Uluslararası Çalışma Ofis (ILO).
- Giard, L., Certau De, M, Mayol, P. (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi II*, Ankara: Dost Kitabevi.
- <https://www.wiego.org/wiego-network-holistic-framework>. Erişim: 24.12.2021.
- Illich, I (2000). *Tüketim Köleliği*, İstanbul: Pınar Yayınları.
- Kalaycıoğlu S., Tılıç Rittersberger, H. (2012). Enformel Sektörde Yapılanan Bir İş Biçimi Olan Ev İşçiliğinde Değişen Dinamikler, *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, s. 10-15.
- Keleş, R. (1983). *Türkiye’de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu*, Gül Matbaası.
- Kıray, M. (1972). *Örgütlemeyen Kentler*, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneđi.
- Kümbetoğlu, B. (1996). Gizli İşçiler: Kadınlar ve Bir Alan Araştırması. Serpil Çakır ve Necla Akgökçe (Der.), *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*, (s. 230-238), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lordoğlu, K. (1998). Enformel İstihdam Ve Sosyal Güvenlik Sorunu, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 9 (31), s. 5-25.
- Lefebvre, H. (2010a). *Gündelik Hayatın Eleştirisi I*, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre H. (2010b). *Gündelik Hayatın Eleştirisi II*, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2011). *Kentsel Devrim*, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Mazumdar, D. (1976). The urban informal sector, *World Development*, 4 (8), s. 655-679.
- Özbay, F. (2019). *Kadın Emeği*, İstanbul: İletişim yayınevi.
- Özbay, F. (2015). Türkiye’de Ev Emeğinin Dönüşümü: On dokuzuncu Yüzyıldaki Osmanlı Ev Kölelerinden Günümüzdeki Kaçak Göçmen İşçilere. Ahmet Makal ve Gülay Toksöz (Ed.), *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği*, (s. 99-133). Ankara: İmge Kitabevi.
- Özyeğin, G. (2015). *Başkalarının Kiri: Kapıcılar, gündelikçiler ve kadınlık halleri*, İstanbul: İletişim yayınevi.
- Park, R. E., Burgess, E. W.(2015). *Şehir*, Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Smith, A.(2010). *Milletlerin Zenginliđi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Şenel, A. (2009). *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi* (2. baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Şenyapılı, T. (1978). *Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu*, Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Tekeli, İ., Gülöksüz, Y., Okyay, T. (1976). *Gecekondu, Dolmuşlu, İşporatalı Şehir*, İstanbul: Cem Yayınları.
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Tekin, H. H., Tekin, H. (2012). Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme, *İstanbul University Journal of Sociology*, 3 (13), s. 101-116.
- Toksöz, G. (2011). *Kalkınmada Kadın Emeği*, İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Veblen, T. B.(2017). *Seçilmiş Makaleler*, Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Yaman Öztürk, M. (2010). Ücretli İş ve Ücretsiz Bakım Hizmeti Ekseninde Kadın Emeği: 1980’lerden 2000’lere. Saniye Dedeođlu ve Melda Yaman Öztürk (Der.), *Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği: Türkiye Örneği*, (s. 25-78). İstanbul: Sav yayınları.
- Yanici Erdal, İ. Ö. (2019). Türkiye’ de Kayıt Dışı İstihdam Ve Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Politikaları, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (16), s. 225-246.
- <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi:08.04.2022